

Original Article (Qualitative)

Curriculum design based on entrepreneurial thinking

Arzhang khoshnoodi¹ , Masoud Emaminejad² , Mojgan Mohammadi Naeeni³

1- PhD student, Department of Educational Sciences, Arak Branch, Islamic Azad University, Arak, Iran.

2- Department of Management, Astara Branch, Islamic Azad University, Astara, Iran.

3- Department of Educational Sciences, Arak Branch, Islamic Azad University, Arak, Iran.

Receive:

01 May 2024

Revise:

31 July 2024

Accept:

24 August 2024

Keywords:

curriculum,
entrepreneurial
thinking,
entrepreneurship,
innovation,
ability to solve
problems,
teaching technical
skills

Abstract

The purpose of this research is to design a curriculum based on entrepreneurial thinking (case study: second secondary schools in the west of Gilan province). According to its purpose, the research method is applicable, with an inductive approach; and in terms of the method of implementation, it is qualitative, based on thematic analysis method. The statistical population of the research includes 10 principals of second secondary schools in the west of Gilan province. The sample size was carried out with the purposeful sampling method, and the interviews continued until reaching theoretical saturation. A semi-structured interview was used to collect information. Thematic analysis and MAXQDA 20 software were used to analyze the data. Research findings show the impact of factors, appropriate educational resources, experts and entrepreneurs, encouraging creative thinking and innovation, providing practical opportunities, regular evaluation and feedback, cultivating communication and cooperation skills, training time and resource management, problem-solving ability, Technical and specialized skills training, and encourage critical thinking.

Please cite this article as (APA): khoshnoodi, A., emaminejad, M. and mohammadi naeeni, M. (2025). Curriculum design based on entrepreneurial thinking. *Management and Educational Perspective*, 7(2), 274-293.

10.22034/jmep.2024.455239.1361

Authors retain the copyright and full publishing rights.

Published by Research Center of Resource Management Studies and Knowledge-Based Business. This article is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Publisher: Research Center of Resource Management Studies and Knowledge-Based Business

Corresponding Author: Masoud Emaminejad

Email: masoud_em@yahoo.com

Extended abstract

Introduction

Curriculum based on entrepreneurial thinking is an educational program that helps students understand and develop entrepreneurial skills and innovative thinking. These programs are usually designed to promote ideas, develop skills, and strengthen students' motivation and creativity. In addition to helping students develop their entrepreneurial skills, these programs also prepare them for startups and manage their own businesses. These programs can act as a bridge between school and industry, and help students to turn their ideas into action and be successful in the field of entrepreneurship (Kimencu, 2021). One of the basic components in the education system is the curriculum based on entrepreneurship. Curriculum refers to formal and informal content, and overt and hidden training, through which students under the guidance of the school acquire the necessary knowledge, acquire skills, and change their attitudes and values. Researchers believe that the curriculum based on entrepreneurship is a small part of what schools teach. A large part of students' entrepreneurship is the result of their dynamic interaction with the culture or the set of relations and relationships, rules and regulations and the atmosphere that governs the school, which is from unintentional and mainly value-based, normative and attitudinal learning, and is considered a part of the a hidden lesson programs (MoazemiGodarzi, 2015). Curriculum can help students to understand its existence and potential impact (Neve et al, 2018). Curriculum is one of the most important tools and elements for the realization of educational goals and missions; therefore, efforts are made to transfer different types of knowledge and skills to students through the design and formulation of a specific curriculum, and prepare them to assume their roles and responsibilities. When it comes to the curriculum, there is always the impression that the teacher and students work hard in designed learning, with the hope that students will become entrepreneurial human beings (Nourozichegini et al, 2018). The main question of the research: How is the curriculum based on entrepreneurial thinking in the second secondary schools in the west of Gilan province?

Theoretical framework

Curriculum planning

The process-oriented curriculum tends to be student-centered, and the teacher and the student have new roles in it. As an expert and a small thinker, the student is a decision-maker, he is a self-leader in the process of learning, a communicator, a negotiator and a responsible person in order to work in group work. He supports other members of his group; therefore, he shows human traits in action (Savin & Major, 2014).

Entrepreneurial thinking

Entrepreneurial thinking is not only a skill, but also a spirit and attitude that encourages people to identify and take advantage of opportunities and create value. This type of thinking helps people to create and improve opportunities by themselves instead of growing in existing situations. An entrepreneur can work in any field; from starting a new business to making changes and innovations in existing products and services. To have an entrepreneurial mindset, people must have characteristics such as creativity, initiative, perseverance, flexibility and tolerance for mistakes. They should be able to see challenging situations as opportunities for growth and development, and look for innovative solutions to various problems (Tiberius et al, 2023).

Curriculum and entrepreneurship education

The curriculum and entrepreneurship education consists of different steps that allow students to acquire the necessary skills to start and manage a business. An introduction to entrepreneurship is provided so that students get to know the concept and importance of

entrepreneurship and learn about the successes of great entrepreneurs and their impact on society. Students are taught basic entrepreneurial skills that include communication skills, collaboration, time and resource management, creative thinking, and problem solving (Maydiantoro et al, 2021) .

Tiberius et al, (2023) in a study of the curriculum analysis of the highest ranking entrepreneurship MBA programs in the best entrepreneurship education; investigated the objectives, learning and teaching contents, as well as evaluation methods as the four main dimensions of the entrepreneurship curriculum of graduates. The results show that the programs are mainly commercial and managerial, with a relatively small share of self-entrepreneurship. Specific goals of entrepreneurship are entrepreneurial attitudes and competencies, such as entrepreneurial leadership, entrepreneurial mindset, entrepreneurial skills, opportunity creation, opportunity identification, and turning uncertainty into opportunity. Educational content also focuses on business, management, and law, while entrepreneurship content includes entrepreneurial failure, entrepreneurial management, entrepreneurial thinking, and entrepreneurship in general.

Zanganeh et al, (2024) investigated the design of the curriculum model of virtual schools in the second period of secondary school in Khaf city. The results showed that school curriculum design includes 6 components: curriculum goals, curriculum content, curriculum evaluation, curriculum learning-teaching flows, curriculum strategies, and degree of curriculum suitability; and the results of model fit statistics show that the obtained values for each of the indicators shows a very good fit of the model.

Research methodology

According to its purpose, the research method is applicable, with an inductive approach; and in terms of the method of implementation, it is qualitative, based on thematic analysis method. The statistical population of the research includes 10 principals of second secondary schools in the west of Gilan province. The sample size was carried out with the purposeful sampling method, and the interviews continued until reaching theoretical saturation. A semi-structured interview was used to collect information.

Research findings

Thematic analysis and MAXQDA 20 software were used to analyze the data. Research findings show the impact of factors, appropriate educational resources, experts and entrepreneurs, encouraging creative thinking and innovation, providing practical opportunities, regular evaluation and feedback, cultivating communication and cooperation skills, training time and resource management, problem-solving ability, Technical and specialized skills training, and encourage critical thinking.

Conclusion

The current research was conducted with the aim of designing a curriculum based on entrepreneurial thinking (case study: second secondary schools in the west of Gilan province). The results of this research are in agreement with the researches of Zanganeh et al, (2024), Tiberius et al, (2023), Mastali et al, (2023), Mortazavi Amiri et al, (2023), Iqbal et al, (2022), Tayeb Nia et al, (2022), Yarmohamadian et al, (2021), Iwu et al, (2021), and Maxwell et al, (2018). Yarmohamadian et al, (2021) showed that the entrepreneurship framework has validity. Entrepreneurship includes three general cognitive, skill and attitudinal components. According to the findings of the research, the goals of entrepreneurship are familiarity with the concepts of knowledge, motivation, and entrepreneurial skills. Its content is the theoretical foundations of entrepreneurship; learning and business management and communication, and

characteristics and personality skills of entrepreneurs. Active teaching approaches; direct and applicable presentation methods are appropriate. Also in evaluation approaches; the methods of evaluating the field of knowledge, attitude, and skill are important, and finally, the state of entrepreneurship is below average.

According to the indicators of the curriculum based on entrepreneurial thinking, the following suggestions can be considered:

Creating and developing educational resources and teaching materials designed from the point of view of entrepreneurship and creative thinking can have a significant improvement in the learning process of students.

Holding workshops, lectures and meetings with experts and successful entrepreneurs can take advantage of their experiences and increase students' motivation to pursue business courses.

طراحی برنامه درسی مبتنی بر تفکر کارآفرینی

ارژنگ خشنودی^۱، مسعود امامی نژاد^۲، مژگان محمدی نائینی^۳

۱- دانشجوی دکتری، گروه علوم تربیتی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران.

۲- گروه مدیریت، واحد آستارا، دانشگاه آزاد اسلامی، آستارا، ایران.

۳- گروه علوم تربیتی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران.

چکیده

هدف این پژوهش طراحی برنامه درسی مبتنی بر تفکر کارآفرینی (مورد مطالعه: مدارس متوسطه دوم غرب استان گیلان) می‌باشد. روش پژوهش با توجه به هدف آن، کاربردی و دارای رویکرد استقرائی و از حیث شیوه اجرا، کیفی، بر مبنای روش تحلیل مضمون می‌باشد. جامعه آماری پژوهش شامل ۱۰ نفر از مدیران مدارس متوسطه دوم غرب استان گیلان می‌باشد. حجم نمونه با روش نمونه‌گیری، هدفمند انجام شد و مصاحبه‌ها تا دستیابی به اشباع نظری ادامه داشت. برای گردآوری اطلاعات از مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از تحلیل مضمون و نرم افزار MAXQDA ۲۰ استفاده گردید. یافته‌های پژوهش نشان از تأثیر عوامل، منابع آموزشی مناسب، متخصصین و کارآفرینان، تشویق به تفکر خلاقانه و نوآوری، فراهم کردن فرصت‌های عملی، ارزیابی و بازخورد منظم، پرورش مهارت‌های ارتباطی و همکاری، آموزش مدیریت زمان و منابع، توانایی حل مسائل، آموزش مهارت‌های فنی و تخصصی، تشویق به تفکر انتقادی می‌باشد.

تاریخ دریافت:

۱۲ اردیبهشت ۱۴۰۳

تاریخ بازنگری:

۱۰ مرداد ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش:

۰۳ شهریور ۱۴۰۳

کلید واژه‌ها:

برنامه درسی،

تفکر کارآفرینی،

کارآفرینی،

نوآوری،

توانایی حل مسائل،

آموزش مهارت‌های فنی

لطفاً به این مقاله استناد کنید (APA): خشنودی، ارژنگ، امامی نژاد، مسعود و محمدی نائینی، مژگان. (۱۴۰۴). طراحی برنامه درسی مبتنی بر تفکر کارآفرینی. فصلنامه مدیریت و چشم انداز آموزش، ۷(۲)، ۲۷۴-۲۹۳.

10.22034/jmep.2024.455239.1361

Authors retain the copyright and full publishing rights.

Published by Research Center of Resource Management Studies and Knowledge-Based Business. This article is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

ناشر: مرکز پژوهشی مطالعات مدیریت منابع و کسب و کار دانش محور

نویسنده مسئول: مسعود امامی نژاد

ایمیل: masoud_em@yahoo.com

مقدمه

برنامه درسی مبتنی بر تفکر کارآفرینی یک برنامه آموزشی است که به دانش آموزان کمک می‌نماید تا مهارت‌های کارآفرینی و تفکر ابتکاری را درک کرده و توسعه دهند. این برنامه‌ها معمولاً به منظور ارتقای ایده‌ها، توسعه مهارت و تقویت انگیزه و خلاقیت دانش آموزان طراحی شده‌اند. این برنامه‌ها علاوه بر اینکه به دانش آموزان کمک می‌نماید تا مهارت‌های کارآفرینی خود را توسعه دهند، همچنین آنها را برای راه اندازی و مدیریت کسب و کارهای خود آماده کرده، این برنامه‌ها می‌توانند به عنوان یک پل ارتباطی بین مدرسه و صنعت عمل نموده و به دانش آموزان کمک می‌نماید تا ایده‌های خود را به عمل تبدیل و در حوزه کارآفرینی موفقیت آمیز باشند (Kimencu, 2021). از مؤلفه‌های اساسی در نظام تعلیم و تربیت برنامه درسی مبتنی بر کارآفرینی است. برنامه درسی به محتوای رسمی و غیررسمی، و آموزش‌های آشکار و پنهان گفته می‌شود که به وسیله آن‌ها شاگردان تحت هدایت مدرسه دانش لازم را به دست می‌آورده، مهارت‌ها را کسب کرده و گرایش و ارزش‌ها را در خود تغییر می‌دهند بسیاری از محققان بر این باورند که برنامه‌ی درسی مبتنی بر کارآفرینی بخش کوچکی از آن چیزی است که مدارس آموزش می‌دهند. بخش اعظمی از کارآفرینی دانش آموزان حاصل تعامل پویای آنان با فرهنگ یا مجموعه روابط و مناسبات، قوانین و مقررات و جو حاکم بر مدرسه است که از سنخ آموخته‌های غیر عمدی، قصد نشده و عمدتاً ارزشی، هنجاری و نگرشی است و جزئی از برنامه‌های درسی پنهان محسوب می‌شود (MoazemiGodarzi, 2015). شایان ذکر است که زمینه مدرسه، برنامه درسی و خصوصیات دانش آموزان اثر اجتماعی ضمنی دارند. هنجارهایی که به شدت بر ارزش‌ها و رفتار دانش آموزان تأثیر می‌گذارند. محققان فرض می‌کنند که برنامه درسی زمانی ایجاد می‌شود که یک محصل زندگی خود را از عمل تدریس جدا می‌کند. مفهوم برنامه درسی به عنوان یک یادآور عمل می‌کند که یادگیری و کارآفرینی دانش آموزان تنها محصول معلمان و دانش آموزان نیست و نتایج کارآفرینی نتیجه برخوردهای منحصر به فرد بین یک معلم و دانش آموز است که اثرات غیرقابل پیش بینی تولید می‌کند (Orón Semper et al, 2018) برنامه درسی می‌تواند به دانش آموزان کمک نماید تا موجودیت آن و تأثیر بالقوه آن را درک نمایند (Neve et al, 2018). برنامه درسی از مهم‌ترین ابزارها و عناصر تحقق بخشی به اهداف و رسالت‌های آموزشی می‌باشد به همین خاطر تلاش می‌شود تا از طریق طراحی و تدوین برنامه درسی مشخص، انواع مختلف دانش و مهارت‌ها را به فراگیران انتقال داده و آن‌ها را برای بر عهده گرفتن نقش‌ها و مسئولیت‌هایشان آماده نمایند. زمانی که سخن از برنامه درسی پیش می‌آید، همیشه این تصور ایجاد می‌شود که معلم و دانش آموزان در یادگیری‌های طراحی شده سخت کار می‌کنند، با این امید که دانش آموزان انسان‌های کارآفرینی خواهند شد (Nourozichegini et al, 2018).

رشد جهانی در زمینه آموزش کارآفرینی با تمرکز فزاینده بر طراحی، توسعه، و ارائه برنامه‌های آموزش کارآفرینی وجود داشته است. فرض این است که برنامه‌های آموزش کارآفرینی مبتنی بر مدارس، پتانسیل تسهیل طیف گسترده‌ای از نتایج کارآفرینی را دارند، از جمله نتایج ذهنی مانند نگرش‌های کارآفرینی، مهارت‌ها و دانش، امکان‌سنجی، و مقاصد کارآفرینانه، و نتایج عملی، رفتار راه‌اندازی کارآفرینی و عملکرد کسب و کار. علی‌رغم درخواست‌های متعدد برای پیشرفت این رشته، تعدادی از شکاف‌های تحقیقاتی همچنان وجود دارد (Cui, 2021). علاقه به کارآفرینی و تمایل به کار سخت با اراده قوی برای ایستادن بدون ترس از خطراتی است که رخ خواهد داد. برای تقویت علاقه کارآفرینی،

ابتدا دانش آموزان باید از اهمیت داشتن هدف و رویاهای زندگی آگاه شوند. این نکته بسیار مهم است که در ابتدای مدارس بر آن تاکید شود تا دانش آموزان در روحیه موفقیت و جدیت داشته باشند (Soegoto, 2018). این موفقیت در یک برنامه درسی کارآفرینی تا حد زیادی به درک آن بستگی دارد نیازهای کارآفرینانه دانش آموزان، توسط دست اندرکاران توسعه و اجرای برنامه درسی، توسعه کارآفرینی دانش آموزان می‌باشد، که توانایی‌های تفکر انتقادی، شایستگی‌های ایده پردازی و تعهد نسبت به دستیابی به اهداف کارآفرینی در زمان فارغ التحصیلی. با توجه به نقش مهم توسعه کارآفرینی در دستیابی به اهداف مورد نظر یک برنامه درسی کارآفرینی باید انگیزه توسعه کارآفرینی باشد، برنامه درسی ابزار اساسی برای انتقال تجربیات یادگیری کارآفرینانه به دانش آموزان است که شواهدی را مبنی بر تأثیر برنامه درسی کارآفرینی بر توسعه کارآفرینی از نظر توسعه توانایی‌های تفکر انتقادی و شایستگی‌های تولید ایده کسب و کار ارائه می‌نماید (Maxwell et al, 2018).

برنامه درسی مبتنی بر تفکر کارآفرینی در مدارس متوسطه غرب گیلان به منظور ایجاد یک ذهنیت خلاق و عملیاتی در دانش آموزان طراحی شده است. این برنامه با هدف تشویق دانش آموزان به شناسایی فرصت‌ها، ریسک‌پذیری هوشمندانه، و ایجاد راه‌حل‌های نوآورانه برای مشکلات مختلف تدوین خواهد شد که در این رویکرد، تمرکز بر یادگیری تجربی است که از طریق پروژه‌های عملی، کار تیمی، و ارائه پروژه‌های واقعی صورت می‌گیرد. در این برنامه درسی، مفاهیم تئوری با فعالیت‌های عملی ترکیب می‌شوند تا دانش آموزان را به کسب تجربه عملی در کارآفرینی ترغیب نماید. این موضوعات می‌تواند شامل مراحل مختلف ایجاد یک کسب‌وکار، طراحی مدل‌های تجاری، استراتژی‌های بازاریابی، و مدیریت مالی می‌باشد. همچنین، از طریق همکاری با صاحبان کسب‌وکارهای محلی، دانش آموزان فرصت می‌یابند تا با چالش‌ها و فرصت‌های دنیای واقعی آشنا شوند. برنامه درسی مبتنی بر تفکر کارآفرینی باید دارای یک رویکرد فراگیر باشد که به نیازهای مختلف دانش آموزان پاسخ دهد. به این منظور، برنامه باید از روش‌های آموزشی متنوعی مانند کارگاه‌های عملی، مسابقات نوآوری، بازدیدهای صنعتی، و سخنرانی‌های مهمان استفاده کند. این روش‌ها باعث ایجاد انگیزه و اشتیاق در دانش آموزان برای یادگیری می‌شوند. در نهایت، ارزیابی و اندازه‌گیری موفقیت این برنامه‌ها نیز بسیار مهم است. ارزیابی باید نه تنها بر اساس دانش تئوری انجام شود، بلکه باید مهارت‌های عملی، توانایی حل مسئله، و خلاقیت دانش آموزان را نیز مدنظر قرار دهد. این نوع ارزیابی به مربیان کمک می‌کند تا مسیر یادگیری را بهتر هدایت کرده و نقاط قوت و ضعف را شناسایی کنند، سؤال اصلی تحقیق: برنامه درسی مبتنی بر تفکر کارآفرینی مدارس متوسطه دوم غرب استان گیلان چگونه است؟

ادبیات نظری

برنامه ریزی درسی

امروزه جامعه نیازمند الگوهای نوین و خلاق آموزشی است تا دانش آموزان را برای مقابله با بحران‌های زندگی و بهره‌گیری از فرصت‌ها و توانایی‌ها و خلاقیت‌های خویش آماده سازد. لذا دانش آموزان باید به جای بخاطر سپردن، قابلیت‌های چگونه آموختن را از طریق تفکر و برخورد منظم با مسائل و مشکلات را به طریق علمی یاد بگیرند. در چنین حالتی است که دانش رشد می‌کند و فراگیر احساس مفید بودن می‌کند. دانش آموزان دوره‌های مختلف نیاز به فرصت‌های

فراوانی برای وارد شدن در حل مسئله دارند (Huang et al, 2022). مسائلی که ذهن دانش آموزان را به تحریر می‌اندازد و اعتقاد او را غیر یقینی می‌کند. مسائلی که هدف‌دار و مبتنی بر رغبت‌ها و انگیزه‌ی دانش آموز باشند و او را با عدم تعادل شناختی مواجه ساخته و تفکر برانگیز باشند. نظام آموزشی که توانمندسازی یادگیرنده را هدف قرار داده است نباید منحصرأ بر کسب دانش تمرکز کند به ویژه این که منسوخ شدن دانش یک مسأله جدی است. بنابراین ضرورت دارد الگوهای مختلف برنامه درسی، مطابق با نیازهای متغیر زمان و شرایط محیطی مورد استفاده برنامه‌ریزان قرار گیرد (Abili, 2016). در برنامه‌های درسی فرآیند محور یادگیری یک جریان فعال است و یادگیرنده دانش خود را می‌سازد و به سوی یادگیری گرایش پیدا می‌کند. حل مسأله از فعالیت‌های اصلی در برنامه درسی فرآیند محور است. در این فرآیند یادگیرندگان با یکسری پدیده‌ها و رویدادهایی مواجه می‌شوند که در دنیای واقعی هم احتمال رویارویی با آن‌ها وجود دارد. تحقیقات نشان داده‌اند دانش آموزان شرکت‌کننده در کلاس‌ها فرآیند محوری از مهارت‌های فردی و اجتماعی وسیع‌تری برخوردارند و دارای درک بالایی از مسائل پیچیده هستند و می‌دانند که از کدام منابع در حل مسائل استفاده کنند). و نیز انگیزش زیادی نسبت به یادگیری مادام‌العمر دارند (Drummond & Mohid, 2011). همچنین برنامه درسی فرآیند محور تمایل به محوریت دانش آموز دارد و در آن معلم و شاگرد نقش‌های جدیدی را بر عهده دارند. دانش آموز به عنوان متخصص و متفکر کوچک و تصمیم‌گیرنده است، در جریان یادگیری خود راهبر، جهت‌فعالیت در کاری گروهی برقرار کننده ارتباط، فرد مشاكت‌جو و مسئولیت‌پذیر می‌باشد. او حامی دیگر اعضای گروه خود می‌باشد؛ بنابراین صفات انسانی را در عمل نشان می‌دهد (Savin & Major, 2014).

تفکر کارآفرینی

تفکر کارآفرینی نه تنها یک مهارت، بلکه یک روحیه و نگرش است که افراد را به شناسایی و بهره‌گیری از فرصت‌ها و ایجاد ارزش تشویق می‌نماید. این نوع تفکر به افراد کمک می‌نماید تا به جای روییدن در موقعیت‌های موجود، خودشان فرصت‌ها را ایجاد و بهبود بخشند. یک کارآفرین در هر زمینه‌ای می‌تواند فعالیت داشته باشد؛ از راه‌اندازی یک کسب‌وکار جدید گرفته تا ایجاد تغییر و نوآوری در محصولات و خدمات موجود. برای داشتن یک تفکر کارآفرینی، افراد باید از ویژگی‌هایی مانند خلاقیت، ابتکار، پشتکار، انعطاف‌پذیری و قدرت تحمل خطا برخوردار باشند. آن‌ها باید بتوانند موقعیت‌های چالش‌برانگیز را به عنوان فرصت‌هایی برای رشد و پیشرفت مشاهده کنند و به دنبال راه‌حل‌های نوآورانه برای مسائل مختلف بگردند (Tiberius et al, 2023). تفکر کارآفرینی همچنین به افراد کمک نماید تا مسئولیت‌پذیری بیشتری در قبال اعمال و تصمیمات خود بپذیرند و از طریق ریسک‌پذیری و تجربه‌های متنوع، به رشد و پیشرفت شخصی و حرفه‌ای برسند. تفکر کارآفرینی از اهمیت بسیاری برخوردار است و می‌تواند به توسعه فردی، اجتماعی و اقتصادی هر جامعه کمک نماید، یک فرد با تفکر کارآفرینی توانایی تحلیل موقعیت‌های مختلف را دارد و به دنبال فرصت‌های جدید می‌گردد. او ممکن است با استفاده از خلاقیت و ابتکار، مسائلی را که به نظر ممکن است به طور معمولی حل نشوند، به راه‌حل‌های نوآورانه تبدیل نماید، تفکر کارآفرینی همچنین به مدیریت ریسک و تحمل خطا می‌پردازد (Iqbal et al, 2022). این افراد آماده‌اند تا ریسک‌های مختلفی را بپذیرند و از تجربیات خود برای یادگیری و پیشرفت استفاده کنند. از دیگر ویژگی‌های تفکر کارآفرینی می‌توان به پیگیری هدف‌های خود، انعطاف‌پذیری در

مواجهه با تغییرات، و توانایی ساختاردهی و مدیریت منابع اشاره کرد. به طور کلی، تفکر کارآفرینی به افراد کمک می کند تا از طریق ایجاد ارزش، ایجاد شغل و رشد اقتصادی، و حل مسائل اجتماعی، به توسعه و پیشرفت جامعه کمک کنند (Iwu et al, 2021).

برنامه درسی و آموزش کارآفرینی

برنامه درسی و آموزش کارآفرینی از مراحل مختلفی تشکیل شده است که به دانش آموزان این امکان را می دهد تا مهارت های لازم برای شروع و مدیریت یک کسب و کار را به دست آورند. مقدمه ای به کارآفرینی ارائه می شود تا دانشجویان با مفهوم و اهمیت کارآفرینی آشنا شوند و از موفقیت های کارآفرینان بزرگ و تأثیر آن ها بر جامعه مطلع شوند. مهارت های اساسی کارآفرینی به دانشجویان آموزش داده می شود که شامل مهارت های ارتباطی، همکاری، مدیریت زمان و منابع، و تفکر خلاقانه و حل مسئله می شود (Maydiantoro et al, 2021). این مهارت ها اساسی ترین ابزارهایی هستند که یک کارآفرین باید برای موفقیت در محیط کسب و کار داشته باشد. توسعه ایده های کارآفرینی مورد بررسی قرار می گیرد. این شامل آموزش روش های تولید ایده و توسعه مهارت های تحلیل محیط کسب و کار و شناسایی فرصت های جدید می شود. تحلیل مالی و مدیریت مالی، طراحی و مدیریت کسب و کار، بازاریابی و فروش، و مسئولیت اجتماعی کسب و کار به ترتیب مورد بررسی قرار می گیرند. این مراحل به دانشجویان امکان می دهند تا با مفاهیم اساسی و ابزارهای عملی مدیریت و راه اندازی یک کسب و کار آشنا شوند و در آینده بتوانند با موفقیت وارد بازار کار شوند (Rahim & Mukhtar, 2021). تفکر کارآفرینی نیز به عنوان یک الگوی ذهنی و رویکرد به مسائل مختلف، دانش آموزان را تشویق می کند تا به دنبال راهکارهای نوآورانه و خلاقانه برای حل مسائل باشند. این رویکرد به دانش آموزان این امکان را می دهد تا با مشکلات به عنوان فرصت ها برای ایجاد تغییر و بهبود مواجه شوند و به عنوان کارآفرینان و مدیران کسب و کار موفق عمل کنند. در این برنامه ها، دانشجویان با موضوعات مختلفی از جمله توسعه ایده های کارآفرینی، تحلیل مالی، مدیریت منابع انسانی، بازاریابی، و مسئولیت اجتماعی کسب و کار آشنا می شوند. همچنین، فرصت هایی برای شرکت در پروژه ها و کارگاه های عملی فراهم می شود تا دانشجویان بتوانند تجربه عملی در زمینه کارآفرینی کسب کنند و مهارت های خود را بهبود بخشند (Carpenter & Wilson, 2022).

پیشینه پژوهش

(Tiberius et al, 2023) در مطالعه ای تجزیه و تحلیل برنامه درسی از بالاترین رتبه برنامه های MBA کارآفرینی در بهترین آموزش کارآفرینی انجام داده اند، اهداف، محتویات یادگیری و تدریس و همچنین روش های ارزیابی را به عنوان چهار بعد اصلی برنامه درسی کارآفرینی فارغ التحصیل بررسی می کنیم. نتایج نشان می دهد که برنامه ها عمدتاً برنامه های تجاری و مدیریتی هستند که سهم نسبتاً کمی از خود کارآفرینی دارند. اهداف خاص کارآفرینی، نگرش ها و شایستگی های کارآفرینی هستند، مانند رهبری کارآفرینانه، طرز فکر کارآفرینی، مهارت های کارآفرینی، ایجاد فرصت، شناسایی فرصت ها و تبدیل عدم اطمینان به فرصت. محتوای آموزشی همچنین بر تجارت، مدیریت و قانون تمرکز دارد،

در حالی که مطالب مربوط به کارآفرینی شامل شکست کارآفرینی، مدیریت کارآفرینی، تفکر کارآفرینی و به طور کلی کارآفرینی است.

(Zanganeh et al, 2024) به بررسی طراحی مدل برنامه درسی مدارس مجازی در دوره دوم متوسطه شهرستان خواف پرداختند. نتایج نشان داد که طراحی برنامه درسی مدارس شامل ۶ مؤلفه اهداف برنامه درسی، محتوای برنامه درسی، ارزشیابی برنامه درسی، جریان‌های یادگیری-یاددهی برنامه درسی، راهبردهای برنامه درسی، درجه تناسب برنامه درسی می‌باشد و نتایج حاصل از آماره‌های برازش مدل نشان می‌دهد مقادیر به دست آمده در مورد هر یک از شاخص‌ها نشان دهنده برازش بسیار مناسب مدل می‌باشد.

(Mastali et al, 2023) به بررسی طراحی الگوی پارادایمی توسعه فرهنگ عمومی در برنامه درسی دوره ابتدایی با رویکرد داده بنیاد پرداختند. برای تحلیل داده‌های به دست آمده از روش تحلیل استراوس کوربین استفاده شد که الگوی مذکور پس از مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی به صورت پارادایمی در ۵ بعد شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، راهبردها، شرایط مداخله‌گر، پیامدها و مشتمل بر ۱۷ مؤلفه ضرورت و نیازها، اهداف و مقاصد برنامه، ایدئولوژی حاکم بر جامعه، مبانی برنامه ریزی درسی، رویکرد برنامه، مواد و منابع یادگیری، فضا (مکان)، زمان، عوامل سازمانی، مشارکت والدین، یادگیری ضمنی (برنامه غیر رسمی - برنامه درسی پنهان)، محتوا، تجربیات یادگیری، روش‌های یاددهی-یادگیری، نقش معلم، ارزشیابی، نتایج برنامه حول مقوله محوری الگو یعنی توسعه فرهنگ عمومی، شکل گرفت و با استفاده از فن دلفی و بارش ذهنی توسط صاحب نظران حوزه برنامه درسی مورد اعتبار سنجی قرار گرفت.

(Mortazavi Amiri te al, 2023) به بررسی طراحی محیط یادگیری حرفه‌ای پویا مبتنی بر برنامه‌درسی بین‌رشته‌ای با رویکرد اثربخشی دانش‌آفرین به منظور ارائه مدل پرداختند. نتایج نشان داد که تمامی مولفه‌های محیط یادگیری حرفه‌ای پویا در حوزه برنامه ریزی درسی بین رشته‌ای شناسایی و از بعد معناداری در پژوهش مورد تأیید قرار گرفتند و با بررسی مضامین، مفاهیم و تحقیقات کمی و کیفی الگوی محیط یادگیری حرفه‌ای پویا برپایه برنامه‌ریزی درسی بین‌رشته‌ای با رویکرد اثربخش دانش‌آفرین تبیین گردید.

(Iqbal et al, 2022) در مطالعه‌ای به تأثیر برنامه درسی کارآفرینی بر شایستگی‌های کارآفرینی در بین دانشجویان با نقش واسطه‌ای محیط یادگیری پردیس در سطوح عالی انجام داده‌اند، این مطالعه تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم برنامه درسی کارآفرینی را بر شایستگی‌های کارآفرینی با استفاده از محیط یادگیری پردیس به عنوان یک میانجی بررسی کرد. در این مطالعه، یک پرسشنامه پیمایشی متشکل از ۴۸ گویه برای جمع‌آوری داده‌ها در مورد برنامه درسی کارآفرینی، شایستگی‌های کارآفرینی و محیط یادگیری پردیس از معلمان حرفه‌ای پیش از خدمت ثبت‌نام شده در شش دانشگاه واقع در استان هونان، چین استفاده شد. برنامه درسی کارآفرینی دارای چهار جزء است که عبارتند از محتوای برنامه درسی، مواد برنامه درسی، راهبردهای آموزشی و بازخورد و ارزیابی. برای اندازه‌گیری اثرات از مدل‌سازی معادلات ساختاری حداقل مربعات جزئی از طریق SmartPLS 3.3.3 استفاده شد. محتوای برنامه درسی تأثیر مستقیم، معنادار و مثبتی بر شایستگی‌های کارآفرینی دارد. برای تأثیر غیرمستقیم، هر چهار بعد برنامه درسی کارآفرینی بر محیط یادگیری پردیس تأثیر گذاشتند که به نوبه خود با شایستگی‌های کارآفرینی ارتباط مثبت داشت.

(Tayeb Nia et al, 2022) در مطالعه‌ای به بررسی واکاوی برنامه درسی کارآفرینی در مدارس با مطالعه تطبیقی مدارس ۹ کشور اروپایی انجام داده‌اند، هدف از این پژوهش، مطالعه تطبیقی عناصر برنامه درسی کارآفرینی در مدارس پیش‌تاز حوزه کارآفرینی در حوزه اتحادیه اروپا به منظور توسعه چارچوب برنامه درسی کارآفرینی در مدارس ایران با استفاده از مدل برنامه درسی کلاین می‌باشد. منبع استخراج داده‌های مطالعاتی در این پژوهش استفاده از داده‌های سازمان TES می‌باشد که توسط اتحادیه اروپا تأسیس گردید و به عنوان یکی از بزرگ‌ترین مراکز نوآور در امر آموزش کارآفرینی مدارس مشغول به فعالیت می‌باشد. روش پژوهش با توجه به ماهیت آن، کیفی و از نوع مقایسه‌ای- تطبیقی است که چهار مرحله بردی را شامل می‌شود. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که هدف مدارس از اجرای برنامه درسی کارآفرینی، ارتقای سطح دانش، مهارت و نگرش دانش آموزان نسبت به موضوع کارآفرینی است. فرایند انجام فعالیت کارآفرینی در برنامه درسی به شکل تئوری و عملی و نوعاً در قالب راه اندازی کسب و کار و همچنین انجام پروژه‌های کارآفرینی می‌باشد. مشارکت و حمایت داوطلبان در فعالیت‌های کارآفرینی از طریق خانواده‌ها، کارآفرینان، نمایندگان کسب و کارها، سازمان‌ها، دانشگاه‌ها و مؤسسات خیریه صورت می‌گیرد. نحوه زمان‌بندی آموزش کارآفرینی در قالب برنامه‌هایی در کلاس‌های عادی، کلاس‌های کارآفرینی و فوق برنامه و بصورت یک تا چند ساعت در هفته انجام می‌گیرد. نحوه ارزیابی فعالیت کارآفرینی به شکل‌های مختلفی مانند میزان موفقیت دانش آموزان در اداره‌ی شرکتشان، گزارشات پیشرفت پروژه‌ها و میزان توسعه مهارت‌های آن‌ها صورت می‌گیرد.

(Yarmohamadian et al, 2021) در مطالعه‌ای طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی کارآفرینی در هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای انجام داده‌اند، هدف کلی پژوهش طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی کارآفرینی برای دانش آموزان هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای و اعتبارسنجی آن از دیدگاه متخصصان و مربیان است جامعه آماری پژوهش، متشکل از متخصصان و صاحب‌نظران حوزه برنامه درسی و کارآفرینی بودند که به کمک نمونه گیری هدفمند تعداد ۲۹۰ نفر خبره این حوزه انتخاب شدند. برای ارزیابی کارآفرینی در گام اول چارچوب کارآفرینی تدوین شد، در گام دوم براساس آن ابزار ارزیابی مؤلفه‌های کارآفرینی در برنامه درسی هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای ساخته شد. پایایی ابزار پژوهش با استفاده از روش‌های همسانی درونی (آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی) بالاتر از ۰/۷۰ است بود و روایی پرسشنامه با روش صوری، محتوایی (CVR) و سازه در مورد متغیرها از میزان ۰/۵۰ بیشتر است مورد تأیید متخصصان قرار گرفت. در بخش آماری از میانگین انحراف استاندارد، آزمون T تست، تحلیل واریانس و روش تحلیل عاملی تأییدی استفاده گردید. که به وسیله نرم افزارهای Smart- PLS3 و SPSS19 پس از تحلیل داده‌ها یافته‌ها نشان داد که چارچوب کارآفرینی دارای اعتبار است. کارآفرینی شامل سه مؤلفه کلی شناختی، مهارتی و نگرشی است. طبق یافته‌های تحقیق، اهداف کارآفرینی آشنایی با مفاهیم دانش، انگیزه، مهارت کارآفرینانه است. محتوای آن مبانی نظری کارآفرینی؛ یادگیری و مدیریت کسب و کار و ارتباطات، ویژگی‌ها و مهارت‌های شخصیتی کارآفرینان بود. رویکردهای فعال تدریس؛ روش‌های ارائه مستقیم و کاربردی و عملیاتی مناسب‌اند. همچنین در رویکردهای ارزشیابی؛ روش‌های ارزیابی حیطه دانش، نگرش، و مهارت حائز اهمیت هستند و در نهایت وضعیت کارآفرینی از حد متوسط پایین تر است.

(Iwu et al, 2021) در مطالعه‌ای آموزش کارآفرینی، برنامه درسی و شایستگی مدرس به عنوان پیشینه قصد کارآفرینی دانشجویان انجام داده‌اند، نرخ بالای بیکاری که به مشخصه اقتصاد آفریقای جنوبی تبدیل شده است، عواقب نامطلوبی را

ایجاد کرده است، نه تنها برای توسعه اقتصادی، بلکه برای همزیستی عاقلانه اجتماعی-فرهنگی مردم. توسل به کارآفرینی به جای چسبیدن به امید بی پایان برای اشتغال رسمی به عنوان پادزهر احتمالی برای رویارویی با این وضعیت مطرح شده است. نتایج تجربی نشان می‌دهد که گروه پاسخ‌دهنده به شدت به سودمندی آموزش کارآفرینی برای توسعه اقتصادی می‌پذیرند که نشان می‌دهد آنها به خوبی با نقش و دستاوردهای کارآفرینی در سطح کلان آشنا هستند. این مطالعه همچنین نشان داد که شایستگی درک شده از تیم سخنرانی نشان‌دهنده همبستگی متوسط و مثبت با قصد کارآفرینی دانشجویان است.

(Maxwell et al, 2018) در مطالعه‌ای به بررسی محتوای برنامه درسی کارآفرینی و توسعه کارآفرینی دانشجویان دانشگاه در نیجریه پرداختند. هدف این مطالعه بررسی تأثیر محتوای یک برنامه درسی کارآفرینی در رابطه با توسعه کارآفرینی دانشجویان دانشگاه در نیجریه بود. در این پژوهش توصیفی، از تحلیل محتوای کمی و سپس تحلیل موضوعی کیفی برای بررسی داده‌های جمع‌آوری شده از طریق پیمایش و مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمند که با مربیان کارآفرینی در یک دانشگاه منتخب در نیجریه انجام شد، استفاده شد. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل نشان داد که اکثر مربیان معتقد بودند که اکثریت دانشجویان در دانشگاه منتخب قادر به توسعه توانایی‌های تفکر انتقادی و شایستگی‌های تولید ایده‌های تجاری هستند. نتایج همچنین نشان داد که مربیان بر این عقیده بودند که اکثر دانشجویان قادر به ایجاد اعتماد به نفس، تعهد و انگیزه برای رسیدن به هدف نیستند.

این برنامه درسی باید به توسعه مهارت‌های ابتکاری و خلاقیت دانش‌آموزان اختصاص یابد. برای این منظور، فعالیت‌هایی مانند مسابقات ایده‌پردازی، پروژه‌های گروهی، و کارگاه‌های خلاقیت باید جزء برنامه درسی باشند. دانش‌آموزان باید با مفاهیم و مهارت‌های اساسی کارآفرینی آشنا شوند، از جمله توسعه ایده، تحلیل بازار، مدیریت ریسک، و مهارت‌های ارتباطی. این مهارت‌ها می‌توانند از طریق دروس مشخصی همچون کارآفرینی و کسب‌وکار، اقتصاد، و مدیریت آموزش داده شوند. برنامه درسی باید ترکیبی از مفاهیم نظری و فرصت‌های عملی برای دانش‌آموزان فراهم نماید. این عامل می‌تواند از طریق پروژه‌های کارآفرینی، بازدیدهای صنعتی، و همکاری با کسب‌وکارهای محلی انجام شود. برنامه درسی باید دانش‌آموزان را تشویق تا به رشد و پیشرفت فردی خود توجه بیشتری داشته باشند. این شامل توسعه مهارت‌های انتخاب شغل، تعیین اهداف شخصی و حرفه‌ای، و مدیریت زمان می‌باشد که با اجرای یک برنامه درسی مبتنی بر تفکر کارآفرینی، مدارس متوسطه دوم غرب استان گیلان می‌توانند دانش‌آموزان را برای مواجهه با چالش‌ها و فرصت‌های آینده آماده و آنها را به شکل‌دهی به آینده‌ی خود ترغیب نمایند.

روش پژوهش

برای پاسخ به سؤال تحقیق از روش‌شناسی کیفی استفاده شده و از حیث فلسفه پژوهش در زمره پارادایم اثبات‌گرایی از نوع کاربردی و از حیث صبقه پژوهش کیفی، دارای رویکرد استقرائی است. این پژوهش از حیث هدف اکتشافی است و به اکتشاف متغیرها و ارتباط آن‌ها می‌پردازد. اطلاعات موردنیاز با استفاده از مصاحبه از خبرگان جمع‌آوری و به صورت کیفی از نرم‌افزار Maxqda ۲۰ استفاده شده است. جامعه پژوهش تحقیق حاضر شامل ۱۰ نفر از مدیران مدارس متوسطه دوم غرب استان گیلان بوده‌اند. با استفاده از روش غیراحتمالی قضاوتی (هدفمند) نمونه‌گیری انجام شده است. مصاحبه

با نمونه‌های پژوهش انجام شد. ویژگی‌های خبرگان کلیه مدیران مدارس متوسطه دوم غرب استان گیلان در نظر گرفته شده است. برای ارائه مدلی برای برنامه درسی مبتنی بر تفکر کارآفرینی، مدارس متوسطه دوم غرب استان گیلان مصاحبه شد. به منظور نمونه‌گیری از روش گلوله برفی استفاده شده و مصاحبه به صورت نیم ساختاریافته با سؤالات باز و کلی تا ۱۰ نفر انجام شد تا به اشباع داده‌ها رسیدیم ولی جهت اطمینان بیشتر تا ۱۵ نفر مصاحبه انجام شد. در نهایت با استفاده از تکنیک داده بنیاد با استفاده از نرم‌افزار Maxqda 20 عوامل شناسایی گردید.

یافته‌های پژوهش

در مرحله نخست به گردآوری داده‌های کیفی از خلال مصاحبه‌های عمیق با گروه خبرگان اقدام شد. در فرآیند کدگذاری باز، مضمون‌های بسیاری حاصل شد که طی فرآیند رفت و برگشتی تحلیل داده‌ها، مجموعه این داده‌های کیفی اولیه به مقوله‌های کمتری تقلیل یافت. سپس به بررسی هر یک از این مقوله‌های به دست آمده در مرحله کیفی پرداخته شد. در ادامه به بررسی مصاحبه‌ها و سپس شاخص‌های استخراجی از متون و مصاحبه‌ها اشاره شده است. این مرحله به منظور مقایسه و تمایز کدها و مفاهیم، موارد پیچیده‌تر و جامع‌تری را ارائه می‌دهد. در این مرحله با شناسایی الگوهایی در درون یافته‌ها، دسته‌های اولیه شکل گرفته‌اند، همچنین در این مرحله از تحلیل داده‌ها، همزمان با جمع‌آوری داده‌های جدید، محققان با درگیر بودن در فرآیند همسنجی پیوسته، به میزان دریافت اطلاعات جدید در دسته‌ها و بنابراین به اشباع رسیدن آن‌ها توجه داشتند. یک دسته، نشانگری از واحدهای اطلاعات درباره حوادث، پیشامدها و مصداقها است، به طور معمول پدیده محوری، دسته‌ای در میان داده‌های جمع‌آوری شده است که به صورت وسیعی در خلال مصاحبه‌ها از آن نام برده شده یا از جنبه نظری، در شکل مفهومی مرکزی و بنیادی پدیدار می‌شود. به منظور تحلیل داده‌ها و بر ساخت طراحی الگوی پرورش تاب‌آوری سازمانی بر اساس یک برنامه درسی مبتنی بر تفکر کارآفرینی، مدارس متوسطه دوم غرب استان گیلان از تحلیل مضمون و شبکه مضامین استفاده شده است.

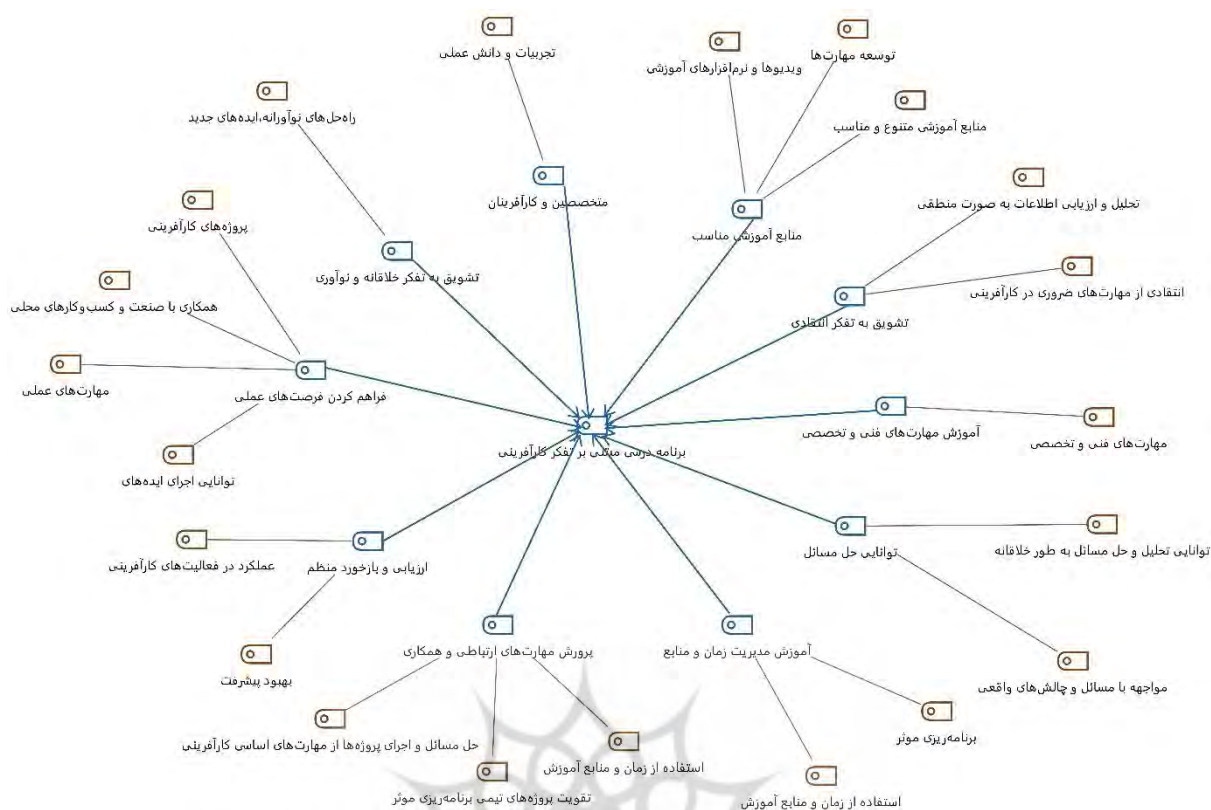
جدول ۱. فرایند کدگذاری به منظور کشف مضامین پایه، سازمان یافته ارائه یک برنامه درسی مبتنی بر تفکر کارآفرینی، مدارس متوسطه دوم غرب استان گیلان

مقوله‌های عمده	مقوله‌ها	مفاهیم
برنامه درسی مبتنی بر تفکر کارآفرینی	منابع آموزشی مناسب	منابع آموزشی متنوع و مناسب، توسعه مهارت‌ها، ویدیوها و نرم‌افزارهای آموزشی،
	متخصصین و کارآفرینان	تجربیات و دانش عملی
	تشویق به تفکر خلاقانه و نوآوری	راه‌حل‌های نوآورانه، ایده‌های جدید

فراهم کردن فرصت‌های عملی	پروژه‌های کارآفرینی، همکاری با صنعت و کسب و کارهای محلی، مهارت‌های عملی، توانایی اجرای ایده‌های
ارزیابی و بازخورد منظم	عملکرد در فعالیت‌های کارآفرینی، بهبود پیشرفت،
پرورش مهارت‌های ارتباطی و همکاری	حل مسائل و اجرای پروژه‌ها از مهارت‌های اساسی کارآفرینی، تقویت پروژه‌های تیمی
آموزش مدیریت زمان و منابع	برنامه‌ریزی مؤثر، استفاده از زمان و منابع آموزش
توانایی حل مسائل	توانایی تحلیل و حل مسائل به طور خلاقانه، مواجهه با مسائل و چالش‌های واقعی
آموزش مهارت‌های فنی و تخصصی	مهارت‌های فنی و تخصصی
تشویق به تفکر انتقادی	تحلیل و ارزیابی اطلاعات به صورت منطقی، انتقادی از مهارت‌های ضروری در کارآفرینی

شکل زیر، نشان‌دهنده مدل ارائه یک برنامه درسی مبتنی بر تفکر کارآفرینی، مدارس متوسطه دوم غرب استان گیلان می‌باشد

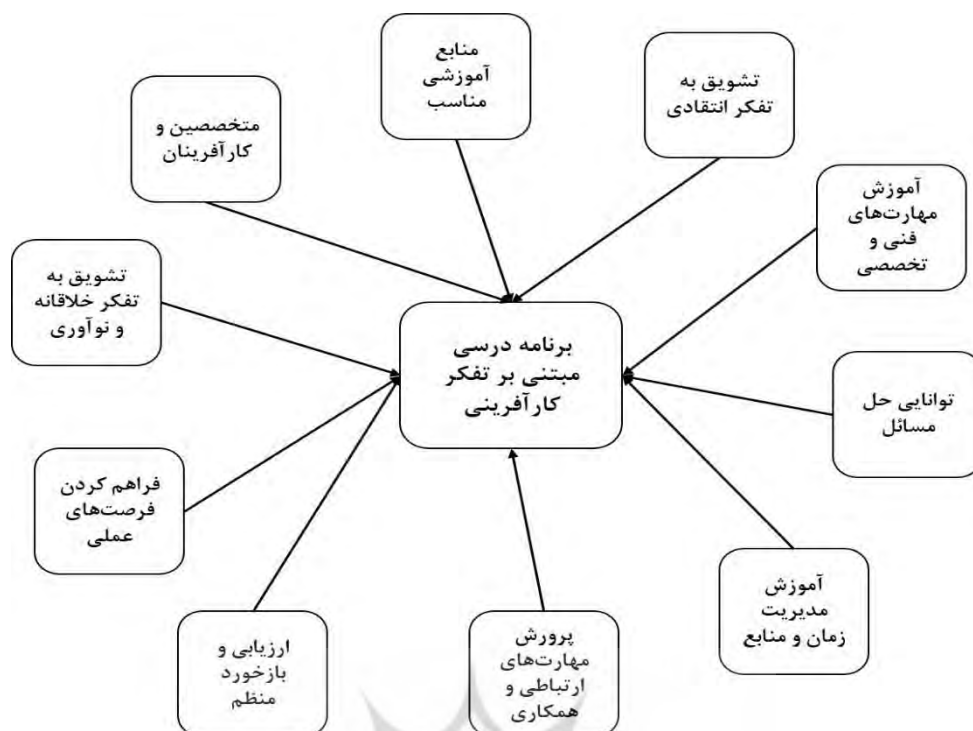
پروژه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

براساس نتایج کدگذاری مراحل مقدماتی زمینه ساز برای تئوری پردازی، مقوله‌ها به عنوان سازه‌ها و اصول اصلی تئوری می‌باشد، که مقوله‌ها به شکلی نظامند به دیگر مقوله‌ها ربط داده و آن روابط را در چارچوب یک عامل روشن شده است، که با کنار هم نهادن مقوله‌ها حول مقوله محوری، به عنوان مضمون اصلی یک روایت تئوریک برای پدیده ارائه شده که بین مفاهیم و مقوله‌ها، ارتباطی نظامند ایجاد شده است.

با تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده در پژوهش، در مرحله ابتدایی تعداد ۲۱ مفهوم در قالب ۱۰ مقوله عمده رونویسی شده مصاحبه‌ها استخراج گردید. شکل (۲)، پارادایم مدل فرآیند کیفی پژوهش را نشان می‌دهد.

شکل ۲. برنامه درسی مبتنی بر تفکر کارآفرینی، مدارس متوسطه دوم غرب استان گیلان

بحث و نتیجه گیری

امروزه بسیاری از فارغ التحصیلان را می‌بینیم که پس از فارغ التحصیلی برای یافتن شغل مشکل دارند. این مشکل نه تنها برای فارغ التحصیلان بلکه برای دانش آموزان که هنوز فارغ التحصیل نشده‌اند نیز مهم است. به این دلیل که دانش آموزانی که هنوز در حال تحصیل هستند می‌توانند مشکلاتی را که دانشجویان بعد از فارغ التحصیلی با آن مواجه می‌شوند، ببینند. تعداد زیادی از فارغ التحصیلان هستند دلیل بیکاری بسیاری از آنها، که منجر به افزایش بیکاری در طول سال‌ها شده است. در سه ماهه اول سال ۱۳۹۷ در مجموع ۵۱۶ هزار نفر بیکار ثبت شده است که از این تعداد ۲۳۸ هزار و ۲۸۶ نفر فارغ التحصیل بیکار بوده‌اند. این تعداد زیاد برای کشور نگران کننده است و در صورت عدم رسیدگی فوری جدی‌تر خواهد شد زیرا می‌تواند تأثیر منفی بر پیشرفت و توسعه کشور داشته باشد. امروزه آموزش کارآفرینی بسیار مورد تأکید دولت است، به طوری که فارغ التحصیلان تمایل دارند پس از فارغ التحصیلی از تحصیلات عالی، کارآفرینی را به عنوان شغل خود انتخاب کنند. این به این دلیل است که آموزش کارآفرینی به جوانان این فرصت را می‌دهد تا استعدادهای پنهانی را کشف کنند که توانایی‌ها و مهارت‌هایی را که آن‌ها نمی‌دانند آشکار می‌کند. آموزش کارآفرینی در زندگی دانش آموزان چه کارآفرین و چه غیر کارآفرین تأثیر مثبتی دارد. معرفی آموزش کارآفرینی در دانشگاه به رفع ناامیدی بسیاری از طرف‌ها، به‌ویژه دانش آموزان و والدین در ایجاد شغل بیشتر از افراد جویای کار کمک کرده است. برنامه درسی مبتنی بر تفکر کارآفرینی به عنوان یک روش آموزشی جدید، می‌تواند تأثیرات بسیار مثبتی بر مدارس متوسطه داشته باشد. این برنامه‌ها از طریق آموزش دانش آموزان به تفکر خلاق و نوآوری و همچنین توانایی‌های کارآفرینی، آن‌ها را برای مواجهه با چالش‌های زندگی و حرفه‌ای آماده می‌کنند. اولین تأثیر این برنامه‌ها بر مدارس

متوسطه، افزایش توانایی‌های کارآفرینی دانش‌آموزان است. این برنامه‌ها با تشویق دانش‌آموزان به ایده‌پردازی، برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌های کسب و کار کوچک، آن‌ها را به یادگیری مهارت‌های ضروری برای راه‌اندازی و مدیریت کسب و کارها می‌کشانند. همچنین، برنامه‌های درسی مبتنی بر تفکر کارآفرینی می‌توانند به ارتقای انگیزه و اعتماد به نفس دانش‌آموزان کمک کنند. این برنامه‌ها با ایجاد فرصت‌هایی برای تجربه موفقیت و شکست در محیط آموزشی، به دانش‌آموزان این اعتقاد را می‌دهند که آن‌ها قادر به تغییر و بهبود وضعیت خود هستند. این اعتقادات مثبت، آن‌ها را برای مواجهه با چالش‌های زندگی و تحقق اهداف شخصی و حرفه‌ای، آماده می‌نماید.

برنامه‌های تفکر کارآفرینی دانش‌آموزان را به توانمندسازی شخصی تشویق می‌کنند. این برنامه‌ها به دانش‌آموزان اعتماد به نفس، انعطاف‌پذیری، و قدرت تصمیم‌گیری را آموزش می‌دهند، که همگی مهارت‌های اساسی برای رشد شخصی و حرفه‌ای در آینده هستند. برنامه‌های مبتنی بر تفکر کارآفرینی به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهند که ایده‌های خود را تجربه کرده و پیاده‌سازی کنند. این امکان به آن‌ها می‌دهد تا از جریان کارآفرینی و فرآیند راه‌اندازی کسب و کار آگاه شوند و تجربه عملی در این زمینه را کسب کنند. این برنامه‌ها می‌توانند ارتباط بین دانش‌آموزان و جامعه محلی را تقویت کنند. از طریق همکاری با شرکت‌های محلی، مؤسسات غیرانتفاعی، یا دانشگاه‌ها، دانش‌آموزان می‌توانند با واقعیت‌های کسب و کار و نیازهای محلی آشنا شوند و روابط مفیدی را برقرار کنند. به طور کلی، برنامه‌های درسی مبتنی بر تفکر کارآفرینی در مدارس متوسطه می‌توانند دانش‌آموزان را برای موفقیت در دنیای امروز و آینده آماده کنند، همچنین انگیزه‌بخشی، ارتباطات اجتماعی، و مهارت‌های کسب و کار را به آن‌ها آموزش می‌دهند.

با توجه به شاخص‌های برنامه درسی مبتنی بر تفکر کارآفرینی در مدارس متوسطه، دانش‌آموزان با دستیابی به منابع آموزشی مناسب و همکاری با متخصصین و کارآفرینان، مهارت‌های لازم برای رشد در دنیای کسب و کار را یاد می‌گیرند. برنامه‌های تفکر کارآفرینی از طریق فراهم کردن فرصت‌های عملی و تشویق به تفکر انتقادی، ایده‌پردازی و نوآوری را تشویق می‌کنند. با ایجاد فرصت‌های عملی و ارائه بازخورد منظم، دانش‌آموزان مهارت‌های ارتباطی، همکاری، مدیریت زمان و منابع، و حل مسائل را تقویت می‌کنند. برنامه‌های مبتنی بر تفکر کارآفرینی به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهند که مهارت‌های فنی و تخصصی مورد نیاز در زمینه‌های مختلف را یاد بگیرند. از طریق تشویق به تفکر انتقادی و مسئله‌محور، دانش‌آموزان مهارت‌های لازم برای حل مسائل پیچیده را توسعه می‌دهند. با توجه به این نتایج، برنامه‌های درسی مبتنی بر تفکر کارآفرینی در مدارس متوسطه می‌توانند به دانش‌آموزان کمک کنند تا بهترین استفاده را از زمانشان در مدرسه ببرند و برای زندگی حرفه‌ای و موفقیت در آینده آماده شوند.

یافته‌های پژوهش نشان از تأثیر عوامل، منابع آموزشی مناسب، متخصصین و کارآفرینان، تشویق به تفکر خلاقانه و نوآوری، فراهم کردن فرصت‌های عملی، ارزیابی و بازخورد منظم، پرورش مهارت‌های ارتباطی و همکاری، آموزش مدیریت زمان و منابع، توانایی حل مسائل، آموزش مهارت‌های فنی و تخصصی، تشویق به تفکر انتقادی می‌باشد. نتایج این پژوهش با پژوهش‌های (Zanganeh et al, 2024) (Tiberius et al, 2023) (Mastali et al, 2023) (Mortazavi Iwu et al, 2023) (Amiri et al, 2023) (Iqbal et al, 2022) (Tayeb Nia et al, 2022) (Yarmohamadian et al, 2021) (Maxwell et al, 2018) (2021) مطابقت دارد. (Yarmohamadian et al, 2021) نشان دادند که چارچوب کارآفرینی دارای اعتبار است. کارآفرینی شامل سه مؤلفه کلی شناختی، مهارتی و نگرشی است. طبق یافته‌های تحقیق، اهداف

کارآفرینی آشنایی با مفاهیم دانش، انگیزه، مهارت کارآفرینانه است. محتوای آن مبانی نظری کارآفرینی؛ یادگیری و مدیریت کسب و کار و ارتباطات، ویژگی ها و مهارت‌های شخصیتی کارآفرینان بود. رویکردهای فعال تدریس؛ روش‌های ارائه مستقیم و کاربردی و عملیاتی مناسب‌اند. همچنین در رویکردهای ارزشیابی؛ روش‌های ارزیابی حیطه دانش، نگرش، و مهارت حائز اهمیت هستند و در نهایت وضعیت کارآفرینی از حد متوسط پایین تر است. (Tayeb Nia et al, 2022) نشان دادند که هدف مدارس از اجرای برنامه درسی کارآفرینی، ارتقای سطح دانش، مهارت و نگرش دانش آموزان نسبت به موضوع کارآفرینی است. فرایند انجام فعالیت کارآفرینی در برنامه درسی به شکل تئوری و عملی و نوعاً در قالب راه اندازی کسب و کار و همچنین انجام پروژه‌های کارآفرینی می‌باشد. مشارکت و حمایت داوطلبان در فعالیت‌های کارآفرینی از طریق خانواده‌ها، کارآفرینان، نمایندگان کسب و کارها، سازمان‌ها، دانشگاه‌ها و مؤسسات خیریه صورت می‌گیرد. نحوه زمان‌بندی آموزش کارآفرینی در قالب برنامه‌هایی در کلاس‌های عادی، کلاس‌های کارآفرینی و فوق برنامه و بصورت یک تا چند ساعت در هفته انجام می‌گیرد. نحوه ارزیابی فعالیت کارآفرینی به شکل‌های مختلفی مانند میزان موفقیت دانش آموزان در اداره‌ی شرکتشان، گزارشات پیشرفت پروژه‌ها و میزان توسعه مهارت‌های آن‌ها صورت می‌گیرد.

با توجه به شاخص‌های برنامه درسی مبتنی بر تفکر کارآفرینی، می‌توان پیشنهادات زیر را در نظر گرفت:

ایجاد و توسعه منابع آموزشی و مواد درسی که از دیدگاه کارآفرینی و تفکر خلاقانه طراحی شده‌اند، می‌تواند بهبودی قابل توجه در فرآیند یادگیری دانش آموزان داشته باشد.

برگزاری کارگاه‌ها، سخنرانی‌ها و نشست‌هایی با متخصصین و کارآفرینان موفق می‌تواند از تجارب آن‌ها بهره‌برداری شود و انگیزه دانش آموزان برای پیگیری رشته‌های کسب و کار را افزایش دهد.

ایجاد فرصت‌های عملی برای دانش آموزان، از جمله اجرای پروژه‌ها، تیم‌های کاری و مسابقات، می‌تواند بهبود یافته‌های واقعی و عملی برای تفکر کارآفرینی آن‌ها فراهم کند.

ارزیابی و بازخورد منظم به دانش آموزان در مورد عملکردشان در فعالیت‌های کارآفرینی، آن‌ها را در مسیر بهبودی و پیشرفت قرار می‌دهد.

توسعه مهارت‌های ارتباطی، همکاری و تعامل اجتماعی در دانش آموزان، آن‌ها را برای کار در تیم‌های متنوع و موفقیت در زندگی حرفه‌ای آماده می‌کند.

آموزش مهارت‌های مدیریت زمان و منابع، به دانش آموزان کمک می‌کند تا بتوانند وظایف خود را به طور موثرتر و با بهره‌وری بیشتر انجام دهند.

ارائه فرصت‌هایی برای حل مسائل و مواجهه با چالش‌های واقعی، می‌تواند توانایی حل مسائل دانش آموزان را تقویت کند.

تشویق به تفکر انتقادی و ارزیابی موضوعات از زوایای مختلف، می‌تواند به دانش آموزان کمک کند تا الگوهای تفکر خود را به چالش بکشند و ایده‌های نوآورانه‌تری را پیدا کنند.

این پیشنهادات می‌توانند به بهبود فرآیند یادگیری و توسعه مهارت‌های کارآفرینی و تفکر انتقادی در دانش آموزان کمک کنند.

Reference

- Carpenter, A., & Wilson, R. (2022). A systematic review looking at the effect of entrepreneurship education on higher education student. *The International Journal of Management Education*, 20(2), 100541. <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2021.100541>
- Cui, J. (2021). The impact of entrepreneurship curriculum with teaching models on sustainable development of entrepreneurial mindset among higher education students in China: the moderating role of the entrepreneurial climate at the institution. *Sustainability*, 13(14), 7950. <https://doi.org/10.3390/su13147950>
- Huang, Y., & Bu, Y., & Liu, L., & Xu, D., & Xu, Z., & Zhao, G. (2022). Relationship between entrepreneurship education curriculum and agricultural students' satisfaction in China. *Frontiers in psychology*, 13, 884565. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.884565>.
- Iqbal, J., & Asghar, M. Z., & Asghar, A., & Waqar, Y. (2022). Impact of entrepreneurial curriculum on entrepreneurial competencies among students: The mediating role of the campus learning environment in higher education. *Frontiers in psychology*, 13, 950440. doi: [10.3389/fpsyg.2022.950440](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.950440)
- Iwu, C. G., & Opute, P. A., & Nchu, R., & Eresia-Eke, C., & Tengeh, R. K., & Jaiyeoba, O., & Aliyu, O. A. (2021). Entrepreneurship education, curriculum and lecturer-competency as antecedents of student entrepreneurial intention. *The International Journal of Management Education*, 19(1), 100295. DOI:[10.1016/j.ijme.2019.03.007](https://doi.org/10.1016/j.ijme.2019.03.007)
- Kimencu, L. (2021). Alignment of Entrepreneurial Education within the Kenyan Competency Based Curriculum: Review of the Basic Education Curriculum Framework. *European Journal of Training and Development Studies*, 8(2), 35-48. DOI:[10.37745/ejtds.2014](https://doi.org/10.37745/ejtds.2014)
- Mastali, S., & Khosravi, A., & Poushneh, K., & khorshidi, A. (2023). Designing a paradigm model for the development of public culture in the primary school curriculum with a data-based approach. *Management and Educational Perspective*, 5(2), 102-124. doi: [10.22034/jmep.2023.382273.1182](https://doi.org/10.22034/jmep.2023.382273.1182). (In Persian)
- Maxwell, O. A., & Stephen, I. A., & Hezekiah, F. O., & Paul, S. O., & Oyafunke-Omoniyi, C. O. (2018). Entrepreneurship curriculum contents and entrepreneurial development of university students in Nigeria. *International Journal of Entrepreneurship*, 22(1), 1-9.
- Maydiantoro, A., & Ridwan, R., & Tusianah, R., & Rachman, A., & Kesuma, P., & Isnainy, U. C. A. S., & Zainaro, M. A. (2021). Entrepreneurship in Higher Education Curricula: Evidence from Indonesia. *Psychology and Education*, 58(3), 936-949.
- Moazzami Gudarzi, M. (2014) Investigation of the relationship between the hidden curriculum and its dimensions on the academic performance and mental health of middle school male students in the city of Isfahan, the second scientific research conference on educational sciences and psychology of social and cultural harms in Iran, 10-10. <https://civilica.com/doc/418940>. (In Persian)
- Mortazavi amiri, S. J., & Kramipour, M., & Ghafari Mejlej, M., & Salari Jaeni, F. (2023). Explaining the design model of dynamic professional learning environment based on interdisciplinary curriculum with the approach of the effectiveness of knowledge creators in universities of medical sciences in the north of the country. *Management and Educational Perspective*, 4(4), 88-113. doi: [10.22034/jmep.2023.380624.1150](https://doi.org/10.22034/jmep.2023.380624.1150). (In Persian)
- Neve, H., & Tracey C.. (2018). Empowering students with the hidden curriculum. *The clinical teacher* 15, 494-499. DOI: [10.1111/tct.12736](https://doi.org/10.1111/tct.12736)
- Nowrozi Chegini, B., & Sheikhi Fini, A., & Asare, A., & Zarei, I. (2017). Explaining the effect of hidden curriculum on the sense of belonging to the school of elementary school students, *Research Journal*, 22-45. DOI: [20.1001.1.24765686.1395.4.3.2.3](https://doi.org/10.1001.1.24765686.1395.4.3.2.3). (In Persian)
- Maribel, B., & Orón Semper, J. V. (2018). Revealing the hidden curriculum in higher education. *Studies in Philosophy and Education* 37, 481-498. DOI: [10.1007/s11217-018-9608-5](https://doi.org/10.1007/s11217-018-9608-5).
- Rahim, I. H. A., & Mukhtar, D. (2021). Perception of students on entrepreneurship education. *International Journal of Business and Social Science*. 12(1). doi:[10.30845/ijbss.v12n1p13](https://doi.org/10.30845/ijbss.v12n1p13).
- Soegoto, E. S. (2018). The Effect of Entrepreneurship-Based Curriculum On Higher Education Institution Towards Non-Economic Student's Entrepreneurial Interest. *Jurnal Ilmiah Econosains*, 16(1), 9-22. DOI:[10.21009/econosains.0161.02](https://doi.org/10.21009/econosains.0161.02)

- Tayebnia, M., & Karimi, A., & Padash, H., & Yazdani, H., & Keyhani, M. (2022). Analysis of school entrepreneurship curriculum with a comparative study of schools in 9 European countries. *Journal of Entrepreneurship Development*, 15(3), 501-518. doi: 10.22059/jed.2022.339725.653920. (In Persian).
- Tiberius, V., & Weyland, M., & Mahto, R. V. (2023). Best of entrepreneurship education? A curriculum analysis of the highest-ranking entrepreneurship MBA programs. *The International Journal of Management Education*, 21(1), 100753.
- Yarmohamedian, M., & Foroughi Abri, A., & Nadi, M., & Yousefipour, M. (2021) Design and Validation of Entrepreneurship Curriculum Model in Technical and Vocational Colleges, *Educational Management Research*, 49, 205-224. (In Persian.)
- Zanganeh, A., & Vala, R., & Etemad, A. (2024). Designing the curriculum model of virtual schools in the second period of high school in Khaf city. *Management and Educational Perspective*, 5(4), 244-262. doi: 10.22034/jmep.2023.384820.1162. (In Persian)

